

ІНТЕНДАТУРА ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ (1918–1919 рр.)

Стаття присвячена історії створення і діяльності інтендатури Галицької армії на території Галичини та Наддніпрянщини.

Ключові слова: ЗУНР, Галицька Армія, українсько-польська війна, інтендатура.

Постановка проблеми та її актуальність. Зі здобуттям Україною незалежності й глибинними процесами трансформації, що охопили українське суспільство, у вітчизняній історичній науці надалі є актуальною потреба заповнення “білих плям”, які вона успадкувала від радянської історіографії. Попри суттєві позитивні зміни у розробленні раніше заборонених або замовчуваних тем чимало з них потребує подальших ґрунтовних досліджень. Передусім це стосується військової історії України. З огляду на це дослідження історії бойових дій та розбудови структурних одиниць Галицької Армії (ГА) потребують більш поглибленої розробки. Зокрема, це стосується виникнення і діяльності інтендатури ГА, яка, попри міжнародну ізоляцію, зруйновану економіку краю та України загалом, забезпечувала армію необхідними матеріальними і фінансовими ресурсами. Відтак, тема, яку розглядає автор, з наукового погляду є *актуальною*.

Основою дослідження послужили неопубліковані й опубліковані джерельні матеріали. До неопублікованих належать архівні матеріали фондів 353, 581 і 749 Центрального державного історичного архіву України у м. Львові [1] та фонду 2192 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України [2] і фонду 269 Центрального державного архіву громадських об'єднань України [3]. У згаданих фондах є відомості про організацію Галицької Армії, діяльність її допоміжних структур. Значний масив їх документів безпосередньо стосується інтендатури ГА та її діяльності на місцях: фінан-

Рутар Володимир Євгенович, аспірант кафедри історичного краєзнавства, Львівський національний університет імені І. Франка, м. Червоноград.

© Рутар В.Є., 2011

сового та матеріального забезпечення військових частин ГА, проведення реквізицій і закупівель для потреб армії.

Важливим джерелом для дослідження історії УГА є опубліковані документи та мемуари безпосередніх учасників подій [4]. Найвизначнішим історіографічним виданням була студія Л. Шанковського “Українська Галицька армія” [5]. До мемуарних видань діаспори належать п’ятитомник “Українська Галицька армія” за редакцією Дм. Микитюка [6], матеріали журналів “Літопис Червоної Калини” [7] та “Український Скиталець” [8]. Згадані видання частково висвітлювали дану проблематику, проте не позбавлені фактографічних неточностей, певної ідеалізації подій та історичних осіб.

Вже в часи незалежності українські історики спробували відновити історичну справедливість і більш детально дослідити становлення Галицької Армії, її бойові дії, простежити її структурну організацію, залучивши українські, польські й російські архівні матеріали. Серед праць сучасних істориків слід згадати В. Гордієнка [9], О. Карпенка [10], М. Литвина [11], Б. Якимовича [12]. Попри такий масив проведених досліджень з історії ГА, досі фактично не досліджені питання, пов’язані з діяльністю окремих родів і видів військ та її тилових служб – в даному випадку інтендатури, котра забезпечувала армію усім необхідним військовим майном і продовольством [5, 307].

З початком Листопадової революції і перебранням влади на місцях уряд ЗУНР і її військове керівництво змушені були подбати про забезпечення своєї армії обмундируванням і продовольством. Однак військово-мобілізаційне будівництво, створення регулярних збройних сил, окремих військових формувань на перших порах проходило в умовах недостатньо ефективного управління з боку Генеральної Команди, яка 8 листопада 1918 р. була перейменована у Начальну Команду (НК), нерідко в умовах стихії і безладдя [13, 73]. Тому, за свідченнями більшості учасників згаданих подій, кожний загін мав поклатися на власні сили і забезпечувати себе тим, що здобув або віднайшов у складах, залишених австрійською або російською арміями.

В перші дні існування Державного Секретаріату Західноукраїнської Народної Республіки почалась активна розбудова адміністративних інституцій, що мали забезпечити нормальне існування новопосталої держави. В останні дні жовтня 1918 р. група членів крайової організаційної комісії вирішила призначити Ілька Цьокана головним інтендантом українських частин, які мали провести переворот у Львові [14, 7]. Вже під час Листопадової революції і з початком українсько-польського збройного протистояння для забезпечення армії необхідним майном інтендантів колишньої австрійської армії О. Штробля і А. Кадайського було призначено інтендантами при ДСВС, а сотника-інженера Павла Дурбака – начальним інтендантом при Начальній Команді Галицької армії. Окремим розпорядженням уряду територію ЗУНР було поділено на дві смуги – прифронтову і тилу (запілля). Іntenдатура НК могла діяти тільки у прифронтовій смузі, а Секретаріату – в тилу [15, 262].

З приходом 9 листопада 1918 р. полковника Гната Стефаніва на посаду коменданта українських військ була здійснена спроба організації Начальної Команди за чіткими військовими канонами із налагодженою вертикаллю влади. Так, до складу НК увійшла інтендатура, котру очолив П. Дурбак, який організував господарський центр Галицької Армії [11, 182]. Йому допомагали поручники І. Матвіїшин, Герасимович, В. Павлусевич, харчовий офіцер Полек, чотарі М. Терлецький, П. Гринчишин, Онуляк, Юл. Новіцький, Т. Слобода [16, 268]. Хоча Д. Микитюк у структурі НК під час боїв за Львів не згадує серед складу референтів референта інтендатури, але він вказує на наявність референта прохарчування [15, 75], який, очевидно, виконував частково його функції. Взагалі ж інтендатура Галицької армії орієнтувалася на австрійську, мала чітку структуру й добре підібрані кадри. Через неможливість організувати надійне централізоване забезпечення ДСВС підпорядковував їй прифронтову смугу для самостійної заготівлі, зокрема харчів.

Іntenдатура Начальної Команди Галицької Армії мала широку мережу своїх пекарень, швейних і шевських майстерень [11, 129]. Однією із кращих вважалася польова пекарня січових стрільців у складі 1 кухні, 4 печей, 8 діж,

10 кінних возів. Поміж 30 її пекарів були поляки і євреї [11, 182]. При ДСВС відділ інтендатури очолював сотник Гриць Гарасимович [15, 65]. Згодом корпусними інтендантами були призначені у I корпусі – Гриць Гарасимович, у II корпусі – сотник Володимир Павлусевич і в III корпусі – сотник Микола Хробак [5, 311]. Як вказує М. Литвин, у I Галицькому корпусі інтендантами були сотники Іван Пашкевич, Михайло Станько, Роман Петрушевич, Володимир Ярема, Лев Дорожинський [11, 148].

Олекса Кузьма у своїй книзі “Листопадові дні 1918 р.” згадував, що інтендатура мала назву – Інтендантська комісія. Першим розпорядженням цієї комісії був наказ від 8 листопада 1918 р. про те, що з 1 листопада все військове майно, котре перебувало на українській території, переходило у власність Української держави. Також згідно з наказом, вимагалось скласти точний перелік усіх існуючих військових складів, майстерень, фабрик і військових господарств та надати всі одержані відомості у згадану комісію [16, 194]. Інтендатура в цей час була розташована у Народному домі, де крім неї були також склади зброї, амуніції, конфіскованої в місті, одягу і різноманітного військового майна [16, 194]. Отже, згадана комісія стала зав'язком інтендатури Галицької Армії, хоча на даному етапі її діяльність була надзвичайно обмежена і не виходила за рамки Львова.

Доказом цього факту можуть бути спомини безпосередніх учасників українсько-польського протистояння й творення частин і з'єднань Галицької Армії. Так, О. Станімір вказував на те, що його частина до 29 листопада не мала у своєму розпорядженні інтендатури. В цій ситуації він був змушений на власний розсуд забезпечувати вояків необхідним продовольством. Тому О. Станімір видав наказ, щоб усі коменданти сотень забезпечували харчами свої частини через проведення ревізій по багатих дворах і селянах, а на ревізовані продукти давати посвідчення, які мали бути оплачені військовою інтендатурою або цивільною владою. Цей наказ діяв до другої половини січня 1919 р. – часу, коли повною мірою почала працювати інтендатура [17, 31].

Як згадує Антін Кравс, у січні 1919 р. після оглядин свого відрізка фронту він почав формувати інтендатуру із

центром у м. Самборі, щоб забезпечити продовольчі потреби своїх частин. Через нестачу відповідної кількості харчів у Самборі було вирішено розширити існуючу там пекарню. Крім цього, за сприяння власної інтендатури було вирішено сформувані команди постачання, котрі мали проводити ревізії у призначених місцевостях, при цьому враховувались площа і можливості кожної місцевості. На підставі ревізійних посвідчень були заведені ревізійні книги.

Кожна армійська група створила осередок видачі постачання, куди звозили різноманітне продовольство і де видавали в подальшому необхідні харчі. Лише збіжжя доставлялося до Самбора повною мірою, там його мололи і пекли хліб для всіх трьох груп. Хліб для груп Рудки і Хирів доставляли залізницею, а для групи Крукеничі – підводами. Щоб забезпечити частини м'ясом, для груп Рудки і Хирів були створені бойні, група Крукеничі одержувала готове м'ясо підводами. Через брак рахункових підстаршин (касирів. – *В.Р.*), у Самборі було створено школу рахункових підстаршин, окрім того, тут була створена ліквідатора (бухгалтерія. – *В.Р.*) [18, 61]. Така структурна недосконалість армії змусила Начальну Команду на початку січня 1919 р. провести повну реорганізацію з метою перетворення власних збройних сил у регулярну армію. Ідея реорганізації армії належала начальникові штабу Начальної Команди Галицької армії полковникові Євгену Мишковському [19, 117]. Таким чином, співставивши всі факти, можна стверджувати, що інтендатура Галицької армії набула остаточного вигляду наприкінці січня 1919 р. і з цього часу одноосібно керувала постачанням усього необхідного армії, хоча за розпорядженням ДСВС від 6 грудня 1918 р. до складу окружних команд повинен був входити інтендантський референт, якому підпорядковувались харчовий, наборовий, ліквідаційно-рахунковий, перевірний та касовий референти [20, 7].

Варто зауважити, що поряд з утвореною інтендатурою у листопаді 1918 р. діяв Український харчовий уряд, котрий перебрав під своє керівництво постачання і розподілення харчів між відділами. Для цього ним були створені відповідні склади для зберігання отриманого продовольства і закупленої у цивільного населення худоби [16, 196–197].

Більш детальні відомості про місце знаходження і перелік згаданих складів у Львові можна знайти на сторінках газети “Діло” [21].

Після відступу зі Львова уряд ЗУНР і НК ГА вирушили спочатку до Бережан, згодом переїхали до Ходорова. Саме тут була проведена реорганізація штабу Начальної Команди, який з цього часу поділявся на два відділи: один вужчий – оперативний і другий ширший – матеріальний. До першого належали референти – оперативний, зв’язку, розвідки, амуніційний, летунства, залізничних шляхів та автомобільний, а до іншого – персональний, інтендантський, санітарний, ветеринарний, військового духівництва і судівництва [15, 75].

В подальшому при розбудові армії був створений господарський відділ, який складався з інтендатури і ліквідатури. При цьому курінний інтендант отримував усе необхідне з інтендатури бригади або купував у цивільного населення. На нього покладався обов’язок видавати сотням харчі, одяг і обмундирування, а ліквідуючий старшина відповідав за касу і зобов’язувався перевіряти точність ведення фінансових звітів, отримував гроші для виплат заробітної плати для старшин і стрільців. У сотні доручення інтенданта виконував сотенний справник (виконавець. – *В.Р.*), веденням фінансових звітів займався сотенний писар.

Контроль над витраченими грошима здійснювали рахункові старшини (ліквідуючі) при корпусках, котрим належав увесь розрахунковий апарат рахункових старшин і підстаршин при бригадах, полках, куренях, сотнях і батареях [15, 263]. Інтендатура Галицької армії не займалася постачанням боєприпасів, інженерних матеріалів та засобів зв’язку [5, 308].

При інтендатурі діяли спеціальні комісії для купівлі коней. Вони наполовину склалися з цивільних і військових представників і діяли лише у порозумінні з цивільною владою. Завдяки їхній праці, як стверджує Л. Шанковський, Галицька Армія отримала 30 тис. коней, для яких було вдосталь кормів [5, 308]. Проте, аналізуючи архівні матеріали, важко з цим погодитись, адже Галицька армія постійно проводила реквізиції серед населення для забезпечення необхідними кормами своїх коней. Та-

кож був виданий наказ, який забороняв військовим випасати коней і худобу в певній місцевості впродовж тривалого часу, щоб не спричинити загальної нестачі паші в Галичині [2, ф. 581, оп. 1, спр. 1, арк. 69].

Спільно з інтендатурою діяла і служба обозу. Обозним референтом при НК ГА був поручник Микола Миколайчук, а в тилу (запіллі) – сотник Микола Дячишин, який був референтом обозництва при ДСВС, команді Запілля, а потім і команді Етапу армії. Обози були сформовані за австрійським принципом, а саме: сотенний обоз складався з 5 возів і польової кухні, де кухня і амуніційний віз склали бойовий обоз, а решта належали до складу курінного обозу, до якого входили ще 2 вози курінної команди. Крім того, менші обозні валки існували при інших військових формаціях.

У травні 1919 р., перед польським наступом, стан обозів Галицької Армії становив приблизно 16000 коней і 8000 возів і польових кухонь. Певний час референтом обозництва при ДСВС був підполковник В. Федорович, що організував у Станіславові обозну майстерню, склади обозного матеріалу і збірню коней та кінного спорядження були під керівництвом поручника Осипа Волощука. На цій базі мав бути організований Обозний курінь для вишколу обозників, але польський наступ перешкодив цій справі [5, 312].

Одним із найважливіших завдань інтендатури Галицької Армії було проведення реквізицій серед населення. Так, наприклад, 18 грудня 1918 р. у Стрию інтендатура конфікувала у Барти Наймах 4 скрині свічок [1, ф. 353, оп. 1, спр. 207, арк. 22]. Для цього інтендатура надавала відповідні посвідчення – “Реквізиційний листок”, де вказували відомості про особу, в якій була проведена реквізиція, місце її проведення, відділ, котрий її проводив, і ціна реквізованого продукту [1, ф. 749, оп. 1, спр. 7, арк. 2].

Не можна погодитися з деякими дослідниками, котрі вказують на те, що Галицька Армія не вдавалася до грабежів і самовільних реквізицій. На думку автора, такі твердження спричинені їх бажанням ідеалізувати нашу історію, коли, натомість, потрібно об'єктивно підходити до вивчення українсько-польського протистояння і суспільнополітичних та військових аспектів ЗУНР, щоб зрозумі-

ти, в яких складних умовах діяли армія та керівництво держави. Так, О. Станімір вказував на те, що його стрільці самовільно реквізували худобу в селян [17, 31]. Г. Стефанів 17 листопада 1918 р. видав наказ, що зобов'язував невідомий український загін із 40 чоловік повернути награване майно з єврейського магазину на вул. Шпитальній у Львові [3, ф. 269, оп. 1, спр. 108, арк. 4], хоча ще 7 листопада був виданий наказ Української Генеральної команди, який забороняв самовільні реквізиції під загрозою смертної кари [22, 36]. Такі випадки траплялися на всіх ділянках фронту впродовж усієї українсько-польської війни.

Крім реквізицій інтендатура проводила закупівлі у населення, яке, попри світову війну тримало в своїх руках чималі запаси продовольства та військового майна. Наприклад, інтендатура І-го Галицького корпусу 1 травня 1919 р. закупила для своїх частин у с. В'язова Жовківського повіту 760 кг сіна, 1117 кг вівса, 60 кг соломи, за що заплатила 3265 грн. [1, ф. 749, оп. 1, спр. 16, арк. 41].

Гроші на потреби армії інтендатура отримувала від Державного Секретаріату; нафту, віск і сіль – з Дрогобича, а цукор – із Наддніпрянської України. Після того, як Армія УНР зайняла позиції на лінії Підволочиськ–Тернопіль–Золочів, величезна кількість військового майна перейшла до Галицької Армії. Тому інтендатура при Начальній Команді вирішила заснувати інтендатуру в Тернополі, котра була зобов'язана налагодити його постачання на фронт [15, 264]. Гроші, які отримувала Галицька Армія від Державного Секретаріату, надходили від уряду Української Народної Республіки. Вартість цих грошей була спочатку високою і населення охоче їх приймало, проте з погіршенням ситуації на фронті гроші стрімко знецінювались і купити щось на них було просто неможливо, отже, воякам не вистачало отриманої плати, щоб купити найнеобхідніші речі [15, 265]. Тому інтенданти змушені були надалі використовувати замість грошей цукор і сіль, як більш вагомий засіб проведення закупівельно-обмінних операцій [5, 310].

ДСВС 31 березня 1919 р. видав розпорядження про зміну лінії фронту і запілля. В ньому йшла мова про те, що військова область поділялася на фронтову область та припілля. Згідно з розпорядженням встановлювалося, що

всі окружні та повітові команди у фронтовій області та припіллі повинні були нести службу етапних стаційних команд, виконуючи раніше покладені на них обов'язки, та підпорядковувались керівництву Начальної Команди Галицької армії.

Задовільнення потреб армії з повітів, які належали до фронтової області та припілля, за винятком повіту Дрогобич, відносилось до інтендатури Начальної Команди, яка одноосібно відповідала в усій військовій області за проведення реквізицій [1, ф. 581, оп. 1, спр. 16, арк. 17].

Командуванням III-го Галицького корпусу на початку червня був виданий наказ № 1245 до окружної команди Самбора, який роз'яснював наказ ДСВС від 31 березня 1919 р. Згідно з ним, регулювання і керування всієї етапної служби належало до команди корпусу. Корпусна область поділялась на три бригадні області та на один етапний округ. Останній для III-го Галицького корпусу складався з трьох повітів, а саме – Стрий, Дрогобич і Сколе. При кожному з них створювалась область етапної стаційної команди, котра отримувала назву відповідно до місця її розташування. Головною була етапна команда Стрий. Усі етапні команди були підпорядковані команді III-го Галицького корпусу [1, ф. 581, оп. 1, спр. 146, арк. 109].

Попри добре організовану інтендатуру і фаховість галицьких інтендантів неодноразово з їхнього боку траплялися зловживання, що викликало невдоволення серед вояків. Так, у квітні 1919 р. постійно надходили скарги від вояків до інтендатури про зловживання, що мали місце в харчовому діловодстві у підвідділах військових частин. Це змусило інтендатуру зобов'язати військові частини створити у своєму складі харчові комісії у всіх підвідділах. До складу цих комісій мали увійти по одному підстаршині і два стрільці. До обов'язків комісії відносився контроль за процесом набору продовольства та його подальшого розподілу між вояками підвідділів [1, ф. 581, оп. 1, спр. 146, арк. 26]. Можливо, саме тому стрільці змальовували інтендатуру та провіантуру на сторінках “Республіканського самоохотника” у вигляді “товстого старшини-інтенданта”, який гордо крокує перед напівголими і босими стрільцями, що просять у нього необхідні речі [1, ф. 581, оп. 1, спр. 230].

Відповідно до ситуації на фронті, що вимагала переведення з тилу всіх стрільців і старшин, придатних до несення служби, на бойові лінії, було вирішено провести певну реорганізацію тилових структур, щоб вилучити звідти необхідні людські ресурси та налагодити централізоване постачання військового майна. Згідно з наказом № 102 від 12 квітня 1919 р. для раціонального використання наявних військових матеріалів, що знаходились при запасних куренях, і для однакового забезпечення всіх частин вимагалось закрити всі сотенні склади. Натомість мав бути один спільний склад для кожного запасного куреня, в якому були б зібрані комплекти обмундирування, екіпіровки рядових солдатів, постілі, бойова і навчальна амуніція. Все інше військове майно мало звозитись до “Головного магазину” в Коломиї. Цей наказ мав бути виконаний до 16 квітня 1919 р.

Окрім курінних складів мали бути створені курінні майстерні для ремонту взуття і одягу. При кожній запасній сотні передбачалося залишити по одному шевцю та кравцю для виконання дрібних ремонтних робіт, а всі інші робітники передавалися курінній майстерні. При ній планувалося створити майстерні з пошиття одностроїв і взуття для старшин. Термін виконання наказу був установлений до 20 квітня 1919 р. [1, ф. 581, оп. 1, спр. 146, арк. 27].

У додатку до наказу № 102 був визначений перелік речей, що могли зберігатись у курінних складах: частини одностроїв (однострої, сорочки, штани, плащі, шкарпетки, ремені до штанів, черевики, зимовий одяг, військове спорядження і засоби особистої гігієни, засоби для ведення рукопашного бою), складові частини постілі (залізні і дерев'яні ліжка, ковдри, матраци, подушки), амуніція (скриньки для бойової та навчальної рушничної і кулеметної амуніції) [1, ф. 581, оп. 1, спр. 146, арк. 29]. Варто зазначити, що спроби створення окремих військових складів були здійснені ще раніше. Так, наказом № 92 повідомлялося, що в Самборі від 1 квітня 1919 р. діяв склад одностроїв у приміщенні колишнього 77-го австрійського піхотного полку [1, ф. 581, оп. 1, спр. 146, арк. 53].

В цей час були встановлені наступні ціни на шевські матеріали: один метр плащової тканини коштував 51 грн.

50 шагів, на військову форму – 31 грн. 50 шагів, а один моток ниток – 32 грн. Централізація зберігання військового майна дала позитивні результати. Старшини і стрільці швидше почали отримувати необхідні речі і засоби особистої гігієни, а не чекати, як раніше, поки інтендант об'їде всі склади у пошуках необхідного. Так, старшинам військових частин, приналежних до ОВК Коломия, 1 травня було виділено 377 м сукна на плащі, 540 м тканини на військову форму і 285 м ниток. Однак була умова, за якою тканину могли отримати лише ті старшини, які від листопада 1918 р. не отримували сукна чи готового однострою [1, ф. 581, оп. 1, спр. 146, арк. 44].

Відповідно до розпорядження ДСВС № 3839 від 5 квітня 1919 р., встановлювалося забезпечення старшин і урядовців, що несли службу в тилу, військовим обмундируванням. Старшинам і урядовцям на рік належало видати шапку, однострій, дві пари штанів, пару черевиків або чобіт. Чоботи давали лише старшинам, котрі їздили верхи. Також на рік видавали три комплекти білизни. Кожен другий рік мали видавати новий плащ. Відповідно до розпорядження закуплені кожухи, шинелі, дощові плащі прирівнювали до обов'язкового плаща.

Видача одностроїв мала проходити за плату на підставі набірних листів. Приналежність старшин до дієвої армії чи тилу повинен був підтверджувати ліквідуючий старшина (бухгалтер – *В.Р.*). У випадку, якщо б на складі знаходились значні запаси іншого військового майна, старшинам дозволялося робити закупівлю інших товарів, таких як мило, тютюн, сигарети тощо за цінами, що встановлювало керівництво відповідного складу [1, ф. 581, оп. 1, спр. 146, арк. 30].

Подібна централізація була проведена і для військових пралень. Наприклад, під управління інтендатури ОВК Коломия 15 квітня 1919 р. відійшла пральня кошу полку ім. Мазепи, яка стала гарнізонною військовою пральнею. Прання в ній було безкоштовним для солдатів, а для офіцерів – за окрему плату. Також при ній мала бути створена майстерня з ремонту одягу та взуття. Брудний одяг мали звозити від усіх частин, приналежних до даної інтендатури ОВК разом, а не окремо від кожної сотні [1, ф. 581, оп. 1, спр. 146, арк. 17].

Під час Чортківської наступальної операції у червні 1919 р. було визначено території, що входили до запілля (тилу), а саме – повіти Чортків, Гусятин, Борщів, Заліщики. Комендантом запілля був призначений Гриць Коссак, начальником його штабу був К. Долежалъ. Згідно закону, прийнятому 14 червня 1919 р., у Чорткові мали бути створені амуніційний, продовольчий і одєжний склади. Крім цього, на терені запілля передбачалося створити майстерні, склади та відділи для заготівлі продовольства.

Район між фронтом і межою запілля називався “Етапом”, командиром його був призначений отаман Гарабач. Команда етапу мобілізувала населення на рубку дров, вилучала в населення зброю, роззброювала його, створювала транспортні валки, збірні станиці для старшин і стрільців – по одній для кожного корпусу [2, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 2].

Зі зміною оперативної ситуації у другій декаді червня 1919 р. відбувалася реорганізація структурної побудови Галицької армії. Структуру Оперативного штабу було створено згідно з наказом № 3185 від 15 червня 1919 р. [2, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 274]. Начальником Оперативного штабу був призначений Вільгельм Льобковіц. Підрозділами, які входили до Оперативного штабу командували: сотник Кузьмович (телеграфний курінь); поручник Слюзак (летунський курінь), який одночасно був летунським референтом; Ковальський займався розвідувальним відділом; залізничним куренем – сотник Сакс.

Окрім начальника Оперативного штабу, начальнику Генштабу був підпорядкований комендант етапу корпусу, який відповідав за діяльність адміністративного, господарчого відділів і етапного референта. Комендантові етапу підпорядковувалась польова сторожа. Такий поділ був визначений наказом № 3135 від 14 червня 1919 р.

Головному референту фронту підпорядковувались персональний референт та інтендатура. Персональний референт відповідав за ведення щоденних звітів про кількісний склад частин, які перебували на фронті. Він відповідав за старшинське поповнення у військових частинах, присвоєння звань, нагород за службу і надання відпусток. Інтендатура відповідала за харчування, спорядження, обмундирування частин Дієвої армії, створення харчових і обоз-

них складів, проведення реквізицій і закупівель. Головному референту фронту підпорядковувались муніципально-артилерійський, технічний, обозний, санітарний, судовий референти, комендант штабу, ветеринар, духовник і директор канцелярії [2, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 274].

Після проведення реорганізації інтендатури Галицької Армії до її складу входили інтендатури корпусних команд, команди тилу та команди етапу. Інтендатура Начальної Команди Галицької Армії визначала сферу діяльності кожної окремої інтендатури корпусу, команд етапу та запілля. Інтендатура визначала кількість потрібних інтендантських старшин з персоналом, який зобов'язувався ретельно виконувати покладені на нього завдання. До адміністративного персоналу належали керівництво продовольчих складів і складів обмундирування, пекарень, бійні та реквізиційні відділи при Начальній Команді Галицької армії. Інтендатурі Начальної Команди за законом підпорядковувались усі харчові склади та реквізиційні відділи у смузі етапу.

Ліквідаційно-касову службу виконували ліквідаційні органи під наглядом інтендатури. До обов'язків *“Провірочного відділу”* належали перевірка місячних звітів окремих загонів та формацій діючої армії та етапу, правильне ведення рахунків. Інтендатура Команди етапу складалася з 1 інтендантського та 1 ліквідаційного старшини. Їхнім завданням було створювати продовольчі склади і забезпечувати належним харчуванням і обмундируванням усі загони і формації, які належали до етапної області діючої армії. Самостійні частини без ліквідуючих старшин підлягали під економічно-адміністративну відповідальність ліквідуючого старшини при інтендатурі Команди етапу, далі він надсилав звіти до провірочного відділу при інтендатурі НК Галицької Армії.

В запіллі забезпеченням військових формацій необхідним майном і фінансовими питаннями займалась інтендатура Команди запілля. Вона керувала діяльністю реквізиційних відділів, створювала продовольчі склади та майстерні пошиття одностроїв, забезпечувала харчуванням та обмундируванням всі загони і формації запілля. Ліквідаційно-касову службу в запіллі мали виконувати ліквіда-

ційні органи за вказівками і під наглядом інтендатури. “Провірочний відділ” мав дбати про правильне ведення бухгалтерії [2, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 106–107].

Команда етапу і Команда запілля отримали наказ розшукувати і збирати залишене поляками військово майно, щоб розподілити і відправити на фронт [2, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 150]. Однак через нестачу робочих рук і постійну потребу людей на фронті вони не могли дозволити надсилати на збирання майна військовослужбовців, тому було вирішено залучити до цієї роботи жінок і дітей, які повинні були передавати все знайдене до армійського складу в Бучачі [2, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 174].

Для фінансування особового складу армії 19 червня 1919 р. у Чорткові при інтендатурі Команди запілля була заснована “Головна військова скарбниця”. Звідси здійснювались усі виплати на потреби Галицької армії. Усі фінансові операції проводила скарбнича комісія, яка була зобов’язана при виявленні порушень у фінансовій звітності скеровувати їх на перевірку до інтендантських та ліквідаційних органів [2, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 111–112].

Після відступу під натиском переважаючої польської армії Галицької армії на Наддніпрянщину за Збруч перейшло приблизно 10000 возів разом з кухнями і 20000 коней [29, 57]. Тут галицькі вояки зіштовхнулися з відверто несприятливим і навіть ворожим ставленням подільського населення, котре нерідко застосовувало зброю проти стрільців. Тоді ж армія зіштовхнулася з проблемою гострої нестачі продовольства. Як зазначав О. Станімір, під час переходу за Збруч 16–17 липня 1919 р. обозні валки встигли забрати з собою лише невелику частину продовольства і амуніції [17, 86]. Таким чином, під час переходу за Збруч Галицька армія втратила військово-матеріальні бази I-го і II-го корпусів, ще раніше у Бродах було втрачено базу Дієвої армії УНР, яка забезпечувала військовим майном і Галицьку армію. Частина запасів була втрачена після переходу I-ї Гірської бригади на територію Чехословаччини і несподіваного нападу румунів на Прикарпаття [5, 29]. Відтак, галичани змушені були самотужки виходити із такої ситуації і забезпечувати себе усім необхідним. Лише з певною стабілізацією на фронті, Головний отаман С. Петлюра в порозумінні з Начальною Командою Галицької армії

виділив на її відпочинок, поповнення продовольчих запасів і реорганізацію спеціальні райони. Одним із них був Ново-Ушицький повіт, що мав забезпечити армію необхідним фуражем і збіжжям. Інтендатура Галицької Армії і стройові штаби ретельно взялися за збір збіжжя для фронтних і тилкових військових частин [24]. Вже після втрати Києва 31 серпня 1919 р. Начальна інтендатура Галицької Армії, щоб забезпечити на зиму армію продовольством, почала створювати велику кількість загонів для збору збіжжя, яке згодом молотили, а муку надсилали до армійського складу у Жмеренці або безпосередньо до корпусів чи бригад [15, 265].

Окрім продовольчої кризи, що виникла після переходу за Збруч, інтендатура Галицької армії зазнала нової проблеми. Під час відступу більшість фінансових звітів армії було втрачено, що призвело до непорозумінь і затримки виплат заробітної плати та грошових дотацій на діяльність військових частин, оскільки інтендатура армії не знала, кому і скільки має виділяти грошей. Цю ситуацію ще більше ускладнило й те, що інтендатура Галицької Армії зовсім не мала дрібних грошей і не могла видавати потрібні суми [1, ф. 749, оп. 1, спр. 1, арк. 145–146].

Після невдач на фронті й стрімкого поширення епідемії тифу Галицька армія потребувала нової реорганізації, щоб зберегти ще існуючу армію і можливість продовження подальшої боротьби. Тому насамперед потрібно було провести чергову реорганізацію інтендатури, що й відбулося згідно з наказом № 23 від 4 жовтня 1919 р. Відповідно до нього інтендатура армії ставала відділом Команди етапу Галицької Армії і її завдання полягало у придбанні матеріальних і технічних засобів для забезпечення армії, а також вчасної і повної виплати грошових коштів. Начальним інтендантом Галицької армії був призначений сотник Ілько Цьокан, а його заступником – Микола Хробак [15, 362].

Згідно з цим наказом потрібні матеріальні засоби Галицька Армія мала отримувати від головного начальника постачання Української армії, через закупівлю як у себе в країні, так і за кордоном, а також шляхом реквізиції у населення та приватних і державних установ, зокрема й через продукцію, вироблену власними силами. Гроші для

Галицької Армії одержувала Начальна Команда армії від військового міністерства УНР. Одержані кошти розподілялись між усіма військовими частинами.

Восени 1919 р. інтендатура Галицької Армії поділялася на вісім відділів.

“Загальний відділ” під керівництвом начальника канцелярії поручника Славути відповідав за правильне ведення протоколів, актів, розпоряджень, наказів, закупував канцелярські засоби для цілої армії і головної канцелярії. Персональний референт, що входив до *“Загального відділу”*, відповідав за всі персональні справи старшин, урядовців та канцеляристів, зокрема їх призначення до військових частин, присвоєння військових звань, дисциплінарні покарання. Начальник відділу вів облік усіх інтендантських, харчових, рахункових старшин та урядовців у всій армії.

“Відділ бюджетно-статистичний” під керівництвом начальника сотника Гіжовського займався розробкою бюджету для армії, всіх її частин і установ зокрема. Відділ відповідав за фінансовий облік усіх частин та відділів Галицької Армії, перевірку і реєстрацію фінансових потреб окремих частин і відділів і їх передачу уряду УНР, а також ведення переліку кількості призначених кредитів, перелік дотацій, виданих на військові потреби окремих частин. Тобто відділ займався грошовими оборотами в армії та їх правильним фінансовим веденням і юридично вірним оформленням нормативно-правових актів, виданих інтендатурою. До складу відділу входили начальник відділу, ліквідуючий Головної скарбниці, референт для торговельних актів, референт для статистики.

“Відділ належностей” (відділ зарплати. – *В.Р.*), який очолював поручник Цимбало, відповідав за нарахування заробітної плати у грошовій і натуральній формі для всієї Галицької Армії, займався роз'ясненням усіх розпоряджень економічного, адміністративного характеру, вирішенням питань, що входили у сферу відповідальності інтендатури, розглядав скарги і пропозиції, видавав нові розпорядження економічного й адміністративного характеру, а також робив редакцію загальних розпоряджень інтендатури.

“Харчовий відділ” (начальник поручник Черкавський) займався закупівлею продовольства для потреб армії, проведенням ревізій, міжнародною торгівлею, товарообміном. До сфери його діяльності належала організація та забезпечення продовольчих складів, пекарень, унормування видачі продовольства між окремими частинами Галицької Армії, перелік і використання для всієї армії державних і приватних складів, заводів, машин та знарядь праці, купівля опалювальних та освітлювальних матеріалів, мила, сірників та інших товарів. Органи, що здійснювали ці операції, називали *“закупно-викупні відділи”*.

“Відділ одностроїв”, яким керував поручник Коновалець, мав за обов’язок придбання матеріалів на одяг, взуття, білизну, шевських та кравецьких інструментів. Відділ відповідав за створення ткалень і фарбарень, шевських і кравецьких майстерень для виготовлення й ремонту одягу і взуття та подальший їх розподіл між окремими військовими частинами.

“Матеріально-технічний відділ” (начальник – сотник Ідлар) забезпечував армію технічними матеріалами і одягом. Відділ розподіляв технічні матеріали, робив своєчасний ремонт, організовував майстерні, технічні склади, вів перелік технічного персоналу Галицької армії.

“Головна скарбниця” Галицької Армії (завідували сотник Дольницький і старшина Озімкевич) керувала всіма грошовими коштами, котрі надходили від уряду УНР, оплачувала всі витрати, зроблені головним інтендантом або його уповноваженим заступником.

“Розчислово-контрольний відділ” (начальник – сотник Пирога) проводив перевірку і вів безпосереднє листування з усіма військовими частинами Галицької армії. На нього покладалось завдання ведення фінансової документації армії.

Висновки. Діяльність інтендатури Галицької Армії можна поділити на два періоди: на території Галичини, а згодом – Наддніпрянщини.

Враховуючи труднощі, яких зазнали галичани під час розбудови армії, можна стверджувати, що інтендатура Галицької Армії була створена і функціонувала на нале-

жному рівні. Завдяки її діяльності галичанам вдалося налагодити безперебійне постачання всього необхідного для армії матеріалу попри повну відсутність військової інфраструктури на території Галичини. Підтвердженням цьому є спогади учасників українсько-польської війни. Саме завдяки праці інтендатури фронтові загони вчасно отримували необхідне продовольство, фураж та ін.

1. Центральний державний історичний архів України (ЦДА) у м. Львові.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), ф. 2192 (Диктатор ЗоУНР м. Чортків і м. Кам'янець-Подільський), оп. 1.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), ф. 269 (Колекція документів "Український музей в Празі"), оп. 1.
4. *Галан В.* Батарей смерті. – Джерсі Сіті, 1968. – 239 с.; *Кре-зуб А.* Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919. – Нью-Йорк, 1966. – 165 с.; *Мірчук П.* Перший листопад. – Торонто, 1958. – 60 с.; *Ярославин С.* Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918–1923 роках. – Филадельфія, 1956. – 184 с.
5. *Шанковський Л.* Українська Галицька армія: воєнно-історична студія / Л. Шанковський. – Вінніпег, 1974. – 396 с.
6. Українська Галицька армія: матеріали до історії / За ред. Дм. Микитюка. – Т. 1. – Вінніпег, 1958. – 670 с.
7. Літопис Червоної Калини. – Львів, 1929–1939.
8. Український Скиталець. – Львів-Ліберці, 1918–1920.
9. *Гордієнко В.* Українська Галицька армія / В. Гордієнко. – Львів: Світ, 1991. – 111 с.
10. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923 рр. Документи і матеріали. – Т. 1–5. – Івано-Франківськ, 2001–2005.
11. *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998. – 437 с.
12. *Якимович Б.* Збройні сили України. Нарис історії / Б. Якимович. – Львів, 1996. – 359 с.
13. *Пап'яня А.* Історичні передумови створення Західноукраїнської Народної Республіки та формування її збройних сил / А.Л. Пап'яня, І.М. Томюк // Військово-науковий вісник. – 2010. – Вип. 14.
14. *Кренжаловський Д.* Львів в українських руках 1–21. XI. 1918 / Д. Кренжаловський. – Кам'янець, 1919. – 53 с.
15. Українська Галицька армія: матеріали до історії / Під ред. Дм. Микитюка. – Т. 1. – Вінніпег, 1958. – С. 262–267.
16. *Кузьма О.* Листопадіві дні 1918 р. / О. Кузьма. – Львів, 2003. – 448 с.

17. *Станімір О.* Моя участь у визвольних змаганнях 1917 – 1920 / О. Станімір – Торонто, 1966. – 192 с.
18. *Кравс А.* Завязок і бої “Групи Хирів” / А. Кравс // Українська Галицька армія: матеріали до історії / Під ред. Дм. Микитюка. – Т. 2. – Вінніпег, 1960. – С. 45–66.
19. *Кравчук М.* Військове будівництво ЗУНР / М. Кравчук // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1998. – № 2. – С. 112–120.
20. Вісник ДСВС. – 1918. – 14 грудня.
21. Діло. – 1918. – 14 листопада; 20 листопада; 22 листопада.
22. *Кравчук М.* Організаційно-правові засади військового будівництва Західно-Української Народної Республіки / М. Кравчук // Вісн. Хмельницького ін-ту регіонального управління та права. – Хмельницьк, 2003. – С. 34 – 41.
23. *Шанковський Л.* Українська армія в боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен, 1958. – С. 57.
24. *Капустянський М.* Похід українських армій на Київ – Одесу / М. Капустянський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrservis.com/exlibris.

Надійшла до редколегії 14.03.2011 р.

Рецензент: *Р.В. Масик*, кандидат історичних наук, Львівський національний університет імені І. Франка, м. Львів.

Рутар В.Е.

ИНТЕНДАТУРА ГАЛИЦКОЙ АРМИИ

Проанализированы основные этапы создания и деятельности интендатуры Галицкой Армии на территории Галичины и Надднипрянщины. Прослежены причины проведенных реорганизаций, определены основные пути поступления военного имущества и продовольствия.

Ключевые слова: ЗУНР, Галицкая Армия, украинско-польская война, интендатура.

Rutar V.

ACTIVITY OF LOGISTIC OF GALICIAN ARMY

In this article were analyses the main steps of creation and activity of logistic Galician Army at Galician and Naddnipyrianshina. Were described the reasons of reorganizational processes, were determined the main ways of receiving the military property and provision.

Key words: ZUNR, Galician Army, ukrainian-polish war, logistic.